

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КУЛЬТУРИ ТА ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Питання про зв'язок культури та цивілізації є полемічним. Діалектична взаємодія понять “культура” і “цивілізація”, філософський аналіз сутнісних зв'язків, наукове прогнозування розвитку “цієї пари” на сьогодні виявились найменш дослідженими. В той же час значна увага приділяється вивченню їх співвідношення. В мовному арсеналі сучасності, а не лише в гуманітарному та соціологічному знанні, терміни “культура” та “цивілізація” є одними з найбільш вживаних.

Вони, а також похідні від них терміни, досить часто використовуються як синоніми: ми кажемо “культурність”, але так само можемо сказати й “цивілізованість”, “культурний” - “цивілізований” та інш.

Суттєва спорідненість культури та цивілізації проявляється в генетичному плані, тобто тоді, коли ми розглядаємо їх історичне виникнення та формування. Ранні прояви культури пов'язані із таким втручанням людини в природні процеси, при якому вона надає природному матеріалу нових форм, нового впорядкування, а також: функціонування в межах надвітальних (таких, що виходять за межі простих життєвих) потреб людини, внаслідок чого вже за часів “сивої давнини” виникають “артефакти”, що мають особливе призначення: вони створюються зовсім не для задоволення фізіологічних потреб організму та забезпечення його простого виживання.

Проте до такого періоду історії, ротягом якого вперше починали з'являтися та функціонувати артефакти, поняття цивілізації, як правило, не застосовується.

Сам термін “цивілізація” пов'язаний із латинським словом “*civitas*”, що означає “місто”, “міський”. Проте вже за часів Римської імперії це слово позначало цілий спектр ситуацій та якостей, пов'язаних із громадянством та державністю. Це свідчить про те, що поняття цивілізації найбільш органічно пов'язане із проявами особливого типу організації колективного людського життя: цивілізація значно більшою мірою, ніж культура, передбачає та має своїм змістом соціальні, міжіндивідуальні дії та взаємодії високого рівня складності та організованості.

Отже, цивілізація базується на культурі та певних культурних надбаннях. Але, виникнувши, вона постає як активний, важливий та в чомусь якісно інший чинник культурної еволюції: цивілізація суттєво стабілізує процеси суспільного життя, надає суспільству більш надійних та життєздатних форм існування, вищого рівня організованості та впорядкування всіх процесів суспільної життєдіяльності. В генетичному плані цивілізація постає дітищем культурного процесу та його підсилювачем¹.

Так само в європейських мовах термін “цивілізація” для означення культурного історичного процесу і його досягнень усталився на межі XVIII-XIX ст. Уже французькі філософи-просвітники називали “цивілізованим” суспільство, засноване на началах розуму і справедливості. З того часу термін “цивілізація” почав широко вживатись поряд з терміном “культура”².

Разом з тим, деякі вчені почали використовувати термін “цивілізація” для означення тільки певного етапу культурного розвитку. В XIX ст. поняття “цивілізація” почало активно вживатись відносно нового способу життя, специфікою якого є урбанізація і зростання ролі матеріально-технічної культури. Так, відомий американський етнограф і дослідник первісного суспільства Льюїс Генрі Морган (1818-1881) увів триступеневу періодизацію людського суспільства і культури: дикість, варварство, цивілізація. За такого підходу культура і цивілізація розумілись як різнорівневі поняття: культура - ціле, цивілізація - тільки частина цілого, його стадія³.

Існують такі співвідношення понять “культура” і “цивілізація”:

- цивілізація як загалом синонімічне до культури поняття;
- цивілізація як матеріальна культура;
- цивілізація як один із складових етапів культури;
- цивілізація як етап історичного розвитку, що приходить на

зміну культури.

Ведучи мову про взаємодію понять “культура” і “цивілізація”, цікаво згадати і позицію християнства щодо цієї проблеми. Християнські богослови також розводять поняття культури і цивілізації, але не розглядають цивілізацію як своєрідне етапне явище (що характерно для позиції таких науковців, як Ф.Тьонніс або О.Шпенглер) або структурну складову культури, а вважають культуру і цивілізацію первісно антагоністичними способами людського існування⁴.

Повертаючись до сьогодення, треба зазначити, що сучасне суспільство переважно є суспільством технізованим, навіть технократичним (таким, в якому панують інтереси нарощування технічної потужності суспільства). У ньому на першому плані перебувають питання технічних новацій, технології, інженерного прогресу та інш. Сучасна гуманітарна інтелігенція дуже занепокоєна якраз тим, що на тлі технічного прогресу спостерігається не просто гальмування духовного сходження сучасного людства, а й навпаки, певний занепад, перманентна криза духовності.

Отже, реальні відмінності між культурою та цивілізацією зумовлюють неоднозначність та складність їх взаємодії. Найбільш виправданий підхід до регулювання такої взаємодії передбачає врахування особливої сутності як того, так і іншого, а також пошуки форм і способів їх узгодження, взаємного стимулювання, максимального виявлення своїх можливостей у процесах людської життєдіяльності⁵.

¹Культурологія. - Львів: "Магнолія плюс"; 2005. - С.102-108.

²Культурологія. Курс лекцій / За ред. Л.Л.Матвєєва. - Київ "Либідь", 2005. - С.24.

³Петрушенко В.Л. Філософія. - Львів: "Магнолія плюс", 2006. - С.480.

⁴Культурологія. Курс лекцій / За ред. Л.Л.Матвєєва. - Київ "Либідь", 2005. - С.25-27.

⁵Культурологія. - Львів: "Магнолія плюс", 2005. - С.126-127.